

ПЕДАГОГІКА

УДК 811.111(07)

*Зінаїда Бакум,
Олександра Пальчикова
(Кривий Ріг, Україна)*

КРОС-КУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ-ФІЛОЛОГАМ

У межах окресленої статті висвітлено проблему реалізації крос-культурного підходу у викладанні іноземної мови студентам-філологам. Обґрунтовано педагогічні технології розвитку мовних і мовленнєвих навичок крос-культурної взаємодії студентів-філологів у процесі викладання іноземної мови. У науковій розвідці автори доводять, що з-поміж інтерактивних форм навчання найбільш дієвими на шляху розширення контактів і міжкультурного партнерства є мозковий штурм і метод проектів.

Ключові слова: комунікативний бар'єр, крос-культурні відносини, крос-культурний підхід, міжкультурний діалог.

В пределах данной статьи описано проблему реализации кросс-культурного подхода в преподавании иностранного языка студентам-филологам. Обоснованы педагогические технологии развития языковых и речевых навыков при кросс-культурном взаимодействии студентов-филологов в процессе преподавания иностранного языка. В научном разыскании авторы доказывают, что среди интерактивных форм обучения наиболее действенными на пути расширения контактов и межкультурного партнерства есть мозговой штурм и метод проектов.

Ключевые слова: коммуникативный барьер, кросс-культурные отношения, кросс-культурный подход, межкультурный диалог.

The present article describes the problem of realizing the cross-cultural approach in teaching foreign language to students of philology. It provides basis for pedagogical technologies developing language and speech skills in situations of cross-cultural interaction of students of philology in the process of foreign language teaching. In this research, the authors prove that among all interactive forms of teaching, the most effective ways for extending contacts and intercultural partnership are brainstorming method and project method.

Key words: communicative barrier, cross-cultural relations, cross-cultural approach, intercultural dialogue.

Стрімкий розвиток міжкультурних зв'язків України з європейськими державами створив умови для тісного співробітництва в економічній і політичній сферах, а також посприяв оновленню і розвитку освітньої системи на теренах нашої держави. Прогресивний рух культурного й освітнього інтеграційних процесів до європейського простору зорієнтовує середню та вищу освіту України на встановлення міжкультурних зв'язків, головними елементами яких є мова і культура. Зв'язок мови і культури на сьогоднішній день є необхідною складовою повноцінного розуміння під час крос-культурного спілкування, взаємного обміну соціокультурними знаннями і, врешті-решт, формування уявлень про менталітет країни загалом. Більшість учених сучасності наголошує на необхідності вивчення мови через культурне збагачення, оскільки культура розширює межі світобачення, додаючи до мовного світу яскравого різноманіття явищ історичного характеру, відбиваючись у мовних поняттях і даючи змістовну інформацію про лінгвокраїнознавчий досвід. Мова ж, у свою чергу, – знакове відображення культури, сукупність людського досвіду у виробничій, суспільній і духовній сферах людини [10]. У ній відображено результати людської діяльності, закріплено спосіб життя, традиції, звичаї,

національні цінності. Усе це дає підстави говорити про наявність культурного компонента як складової, що забезпечує відтворення національного характеру народу. Більш очевидним видається і факт культурної регуляції суспільних відносин, завдяки чому можливе встановлення крос-культурних контактів між країнами та континентами. Отже, доцільно зазначити, що реалізація крос-культурних взаємин можлива лише тоді, коли іноземна мова вивчатиметься за допомогою культури, оскільки остання сприяє глибшому проникненню в розуміння ментальності на фонетичному, лексичному і граматичному мовних рівнях.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні шляхів реалізації крос-культурного підходу у викладанні іноземної мови студентам-філологам.

На сучасному етапі розвитку крос-культурних відносин гостро постає питання розроблення методів і прийомів викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах. Проблема стосується не лише наявності мовних і мовленнєвих знань, умінь і навичок, а й уміння послуговуватися мовою в комунікативних ситуаціях. У педагогічному вимірі ХХІ століття недостатньо лише володіти мовним багажем, важливо знати, яким чином можна його застосувати. На жаль, зміст сучасних освітніх програм з іноземної мови орієнтовано здебільшого на розширення інформаційного простору, аніж на використання знань, тому студенти все частіше натрапляють в іншомовному середовищі на проблему спілкування з іноземцями у спонтанних, заздалегідь не спланованих ситуаціях. Недостатній рівень культурних знань, що передбачають розуміння національних уподобань, моделі поведінки, притаманну лише для визначеної групи суб'єктів, особливості світобачення іншомовного громадянина, стереотипність мислення, установлюють комунікативний бар'єр, викликаючи серйозні непорозуміння між суспільствами. Наприклад, американському спілкуванню притаманна «етикетна посмішка», що є вже візитівкою нації, так би мовити способом прояву позитивно налаштованого ставлення до навколишніх. Для середньостатистичного громадянина України постійна наявність «чергової» посмішки є ознакою, щонайменше, нещирості, а інколи, навіть, лицемірства. Українці зазвичай частіше посміхаються знайомим, аніж незнайомцям і не вважають доречним показувати напускний оптимізм у більшості комунікативних ситуацій. Іншим курйозом, уже на лексичному рівні, можна вважати непорозуміння між представниками різних культур, що поверхово володіють знаннями з іноземної мови. Так, наприклад, вислів *Don't you want to open the window?* і *Would you like to open the window* тобто *Ти не хочеш відчинити вікно?* і *Чи не відчинив би ти вікно?* сприймається українцями доволі однозначно, тоді як для британців різниця є відчутною, оскільки перша фраза має дещо негативне забарвлення і сприймається як невічливий тон. Інший приклад можна навести, використовуючи лексику уроку з англійської мови, коли вчитель, говорячи англійською мовою, періодично запитує клас *Do you understand me?*, тобто *Ви мене розумієте?* Граматично це питання є правильним, але британський школяр це зрозумів би як натяк на неспроможність усвідомити сутність питання, оскільки фраза має прихований зміст, що можна витлумачити як *Чи ви загалом розумієте про що йде мова?* В окресленій ситуації доцільно поставити запитання такого характеру: *Have you caught the idea?*, дослівно *Чи усвідомили ви ідею?*, тобто *Чи Ви розумієте поставлене запитання*. Саме тому програма навчання іноземної мови у вищій школі має знайти новий фундамент, який би допоміг реалізувати мовний потенціал у багатокультурному суспільстві повною мірою, сприяючи подоланню перешкод на шляху розуміння іншомовного матеріалу. Отже, на думку багатьох учених сучасності освітня програма з іноземної мови має ґрунтуватися на культурній основі, а розвиток комунікативних навичок повинен відбуватися через «занурення» в культуру іншої країни, поглиблення лінгвокраїнознавчих знань з предмета.

Методи і прийоми навчання іноземної мови в межах крос-культурного підходу досліджували такі вчені, як Н. Галькова, Г. Єлізарова, В. Маслова, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова та ін. У форматі окресленого підходу важливою стала думка науковців про необхідність навчання іноземної мови через вивчення елементів культури, що знаходить своє відображення в роботах Н. Бібік, О. Есперсена, Р. Ладо, Ю. Пасова, П. Сисоєва, В. Сластьоніна, О. Тернопільської та ін. Так, Ф. де Соссюр вважав мову соціальним продуктом, що забезпечує функціонування мовленнєвої діяльності [11]. Не уявляє собі процес оволодіння іноземною мовою без розширення культурного світогляду і Ю. Пасов, оскільки, на думку вченого, іншомовна культура надає знання

про систему цінностей народу, мовні особливості, збагачуючи тим самим внутрішній світ особистості.

Згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями щодо мовної освіти, навчання іноземної мови має ґрунтуватися не на знанневому накопиченні інформації, а на спроможності реалізувати потенціал іншомовного спілкування [4, с. 48]. Найефективніше комунікація відбувається завдяки поєднанню знань, умінь і навичок з інформацією культурологічного характеру, до складу якої входять ознайомлення зі способом життя, стилем мислення, особливостями вербального і невербального спілкування. З цією думкою погоджується і П. Сисоєв, який стверджує, що навчання культури має бути основою навчання мови, оскільки співвідносячи схожість і розбіжності культурних спільнот Батьківщини та іншої країни, людина розширює країнознавчий простір, починає швидше орієнтуватися у багатокультурному суспільстві, що значно полегшує спілкування з однолітками іншої країни, сприяючи комунікативній розкритості [9].

Не залишається осторонь проблеми міжкультурної комунікації у процесі викладання іноземних мов і В. Сафонова. Наголошуючи на важливості створення необхідних умов для розвитку комунікативної компетенції студентів ВНЗ, науковець уважає, що ефективність міжкультурного спілкування залежить від країнознавчої обізнаності суб'єкта навчання, адже остання сприяє зануренню в іншомовне середовище, що є необхідною умовою ефективною адаптації до мовного і міжкультурного такту [8, с. 63–64].

Отже, важливими завданнями для реалізації крос-культурного підходу в освіті можна вважати:

- ознайомлення з культурними елементами носіїв мови (свята, традиції, звичаї, обряди);
- ознайомлення з національним надбанням (розвиток науки, мистецтва, релігії, історії);
- ознайомлення із засобами соціокультурної комунікації (правила і норми письма, передача й обмін інформацією за допомогою вербального і невербального спілкування).

В умовах розвитку крос-культурних відносин постає проблема навчання іноземної мови за професійним фахом у вищих навчальних закладах. Сьогодні країна потребує кваліфікованих фахівців, які б належним чином презентували інтереси держави у сфері міжкультурних контактів. Важливим є і той факт, що крос-культурна взаємодія передбачає не лише високий рівень володіння мовою, а й ввічливе ставлення до її носіїв. Відтак із-поміж головних вимог, висунутих студентам-філологам, можна визначити такі:

- толерантне ставлення до носіїв іноземної мови;
- терпляче ставлення до культурних особливостей (побут, професійна й особистісна поведінка);
- ідеологічний нейтралітет;
- готовність до сприйняття нової інформації.

Вищевказані завдання є актуальними у першу чергу тому, що мають гуманістичну спрямованість, тобто формують позитивну налаштованість до представників іншомовного середовища, сприяють соціалізації особистості у багатомовному світі, що є передумовою ефективного співробітництва у культурному просторі. Відповідно, можна стверджувати, що навчальний аспект іншомовної культури тісно пов'язаний з виховним, що проявляється у психологічній готовності до крос-культурної взаємодії, прискорюючи здійснення міжкультурної комунікації.

Методисти пропонують формування виховних аспектів іншомовної культури через ознайомлення з лексичним складом мови, у якому яскраво відображається культурне надбання держави. Так, Є. Верещагін і В. Костомаров пропонують поділ країнознавчої лексики на фонову, еквівалентну і безеквівалентну. Особливої уваги надано останнім двом групам, адже вони є важливим знаряддям для «розкодування культурного компонента» іншомовної лексики, окрім того, найбільш яскраво віддзеркалюють національні особливості і своєрідність культурного життя народу. Країнознавчими фоновими знаннями науковці називають ті, що знаходяться у свідомості людини; вони також притаманні тій спільноті людей, до якої належить суб'єкт [2]. На думку вчених, окреслена група слів складається з чотирьох підгруп. Перша – універсальні поняття – *небо, сонце, дощ*, тобто знання, властиві кожній людській спільноті, тому вони мають

статус загальнолюдських. До другої підгрупи належать специфічні поняття, властиві лише окремій етнічній і мовній спільноті. Ці знання відображають історичний і культурний розвиток суспільства, тому містять в собі національний колорит. Третю групу складають соціально-групові фонові знання, притаманні визначеним соціальним групам (*учителі, лікарі, будівельники* тощо). До складу четвертої групи входять регіональні знання, властиві лише окремим регіонам, які характеризуються мовленнєвими розбіжностями.

Усі чотири вищенаведені підгрупи забезпечують повноцінне оволодіння фоновією лексикою, що є стійким підґрунтям до розуміння та проникнення в культурно-мовний світ інших країн. Завдяки розумінню фразеологізмів, історизмів, слів нового побуту, фольклорних слів індивід глибше ознайомлюється з культурним надбанням країни, мова якої вивчається, що сприяє розумінню традицій, пришвидшує засвоєння комунікативної моделі поведінки, запобігає появі мовних курйозів.

Поряд із виховним аспектом іншомовної діяльності, необхідно розвивати також і навчальний, важливою складовою якого є навички міжкультурної комунікації. Залучення студентів до пізнавальної навчальної діяльності можливе, на нашу думку, за допомогою використання таких методів, як інтерактивні, які розробляли М. Бахтін, М. Бубер, В. Ляудіс, Дж. Мід та ін. Науковці вважають, що окреслені методи сприяють взаємодії обох культурних спільнот на загальнолюдському рівні (кожен носій культури представляє загальнолюдську свідомість), ціннісному (кожен член іншомовного суспільства представляє цінності, надбані народом впродовж століть, а також світоглядні цінності, тобто ті, що закріпилися релігійними конфесіями та організаціями), соціальному рівні (кожен представник належить до певного соціального прошарку). Окрім того, під час інтеракції можна дізнатися також про індивідуальні особливості людини: вік, характер, темперамент, поведінку і, таким чином, зробити висновки про загальну культурну освіченість. На думку М. Бахтіна, діалог – «це взаєморозуміння учасників цього процесу, і в той же час збереження своєї думки, своєї в іншій (злиття з нею) і збереження дистанції (свого місця) [1]».

За своєю суттю людина – істота діалогічна, тому накопичення та систематизація досвіду повинна відбуватися на рівні суб'єкт-суб'єктних відносин. Осмислення і засвоєння чужої культури відбувається лише в процесі спільної практичної діяльності, якою при вивченні іноземних мов є спілкування. Фокусуючи увагу на непередбачуваності й ситуативності, інтерактивне навчання сприяє розкриттю особистості, відкриттю свого «Я», розумінню внутрішнього світу інших суб'єктів під час взаємодії.

У педагогічній практиці особлива увага приділяється такому методу інтерактивного навчання, як «мозковий штурм», спрямованому на розроблення тактики пошуку з'ясування теоретичної і практичної проблем. Важливість цієї форми освітньої діяльності, на думку Ю. Ємельянова, полягає в розвитку комунікативних умінь, моделюванні складних ситуацій, розв'язанні проблемних питань [3]. При цьому важливо, щоб поставлені запитання були актуальними, порушували аспекти культурологічного змісту, у яких йшлося б про уподобання і світобачення іншого народу. Учений вважає, що за допомогою окресленого методу студенти вчаться аналізувати реальні ситуації, давати їм оцінку, слухати і взаємодіяти одне з одним. Під час проведення «мозкового штурму» доцільніше і цікавіше розподілити академічну групу на дві і більше підгруп. Отримавши однакове чи різне завдання, кожна з команд за визначений проміжок часу повинна надати інформацію щодо тієї чи тієї проблеми, намагаючись переконати аудиторію в логічності й оригінальності свого викладу. Залучаючи колективне мислення до розв'язання поставленого завдання, «синтез думок» сприяє швидкій активізації умінь і навичок комунікативної і крос-культурної компетенції, сприяючи тісному співробітництву у професійній сфері діяльності.

Незамінною формою як аудиторної, так і позааудиторної роботи є метод проектів, мета якого полягає в розвитку критичного мислення під час розв'язання проблеми. І. Зимня визначає проект як діяльність, що сплановується і реалізується студентами самостійно [5]. Г. Ісаєва розглядає проектну діяльність як інтелектуальну, особливість якої полягає у практичній спрямованості дослідження [6]. Проектна робота зорієнтована залучити якомога більшу кількість

студентів до виконання завдань, тому дослідницька діяльність часто здійснюється у парному чи груповому режимі. Важливим моментом проектної діяльності у межах позааудиторної роботи є співробітництво української та іноземної спільнот у розв'язанні проблем регіонального чи місцевого масштабу. У такому випадку пропонується щорічна зустріч волонтерів корпусу світу і студентів місцевих вишів. Іншомовний табір чи гурток – безцінне джерело спілкування і набуття культурного досвіду, найоптимальніший варіант реалізації крос-культурного підходу. Під час роботи над проектом в іншомовному середовищі активізується головний рушій прогресу у процесі вивчення іноземних мов – мотивація. Метод проектів дає змогу застосувати знання, уміння і навички з різних царин у реальній комунікативній ситуації, спілкуючись зі справжніми представниками іноземної культури. Таким чином, студентам-філологам вдається застосувати накопичений досвід у реальних умовах професійної діяльності, що стимулює не лише формування комунікативної культури майбутніх спеціалістів з філології, а також розвиток крос-культурних відносин, долаючи перешкоди у професійній і особистісній сферах спілкування. Окрім того, чітке планування проектної роботи дає змогу залучити всіх студентів до пошуку інформації, надає можливість кожному висловити свою думку, спонукає до впровадження проекту в життя, що, безумовно, є ще одним стимулом для розширення меж творчої діяльності під час навчання іноземної мови.

У межах окресленої статті висвітлено проблему реалізації крос-культурного підходу у викладанні іноземної мови студентам-філологам і зроблено такі висновки:

- оскільки мова відображає культурно-історичний аспект держави та її народу, оволодіння іноземною мовою повинно відбуватися паралельно із здобуттям знань про соціокультурну сферу країни;

- процес навчання іноземної мови має ґрунтуватися на принципі комунікативності;

- з-поміж інтерактивних форм навчання найбільш дієвими на шляху розширення контактів і міжкультурного партнерства є мозковий штурм і метод проектів.

Література

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Бахтин М.М. – М. : Прсвещение, 1979. – 424 с.
2. Верещагин Е.Н. Лингвострановедческая теория слова / Е.Н. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
3. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение / Емельянов Ю.Н. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 167 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Зимняя И.А. Проектная методика обучения английскому языку / И.А. Зимняя, Т.Е. Сахарова // Иностранные языки в школе. – 1991. – № 3. – С. 9–12.
6. Ісаєва Г. Метод проектів – ефективна технологія навчання : підручник для директора / Ісаєва Г. – 2005. – № 9–10. – С. 4–9.
7. Ляудис В.Я. Методика преподавания психологии / Ляудис В.Я. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 77 с.
8. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности : дис. ...докт. пед. наук : 13.00.02 / Сафонова Виктория Викторовна. – М., 1992. – 528 с.
9. Сысоев П.В. Концепция языкового поликультурного образования (на примере культурологи США) : дис. ...докт. пед. наук : 13.00.02 / Сысоев Павел Викторович. – М., 2004. – 546 с.
10. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / Тер-Минасова С.Г. – М. : СЛОВО/SLOVO, 2000. – С. 9–32.
11. Ф. де Соссюр. Труды по языкознанию / Ф. де Соссюр. – М. : «Прогресс», 1977. – 696 с.

Стаття надійшла до редакції 18 лютого 2012 року